

ALGÚNS HIDROTOPÓNIMOS ILLÁNS

Por: Fernando Cabeza Quiles

En dúas ocasións anteriores (Cabeza Quiles, 2006: 13 e 2009: 48) planteamos a posibilidade -de certo moi de pasada e de maneira totalmente hipotética- de que o hidrotópónimo de Ons, **A Area dos Cans**, fixese alusión na súa segunda parte, **Cans**, ao animal do mesmo nome ou ao elemento pedra. Hoxe, despois de termos estudado polo miúdo e *in situ* este topónimo, aseguramos, esta vez de maneira definitiva, que recolle a palabra *area*, no seu antigo e xenuíno significado de praia ou areal, e a de *cans*, que antes foi, con total seguridade *canales*, en alusión a varias canles submarinas, limpas de pedras, perfectamente visibles dende a superficie na actualidade, que se achegan á praia e que deberon ser utilizadas dende antigo polas pequenas embarcacións illás para se achegar e desembarcar no devandito areal, que por iso recibiría o apelativo de **Area dos Cans**, igual a area ou praia das canles ou dos *canales* (submarinas), hidrotópónimo similar na súa forma e no seu significado ao de, igualmente illán, **Praia do Canexol** ou **Canixol**, nome doutro pequeno areal próximo á **Area dos Cans**, cuxo segundo formante, **Canexol**, fai referencia a outro canal ou canle submarino, que recibe, neste caso, o significativo nome de **O Rego de Limpo dos Cons Pequenos**, a primeira parte do cal, **Rego de Limpo**, do mesmo significado que o topónimo **Canexol**, se refire a un rego en canto a franxa ou canle submarina alongada e estreita de area limpa de pedras (de aí **Rego de Limpo**), que facilita neste segundo caso a arribada das pequenas embarcacións illás á **Praia do Canexol**, a cal tamén puido se chamar, pois, **Praia do Rego do Limpo**, xa que os hidrotópónimos **O Canexol** e **O Rego de Limpo** se refiren e nomean a mesma realidade submarina, a saber: o citado “rego de limpo”, “canexol” ou canle submarina; realidade topográfica do fondo do mar

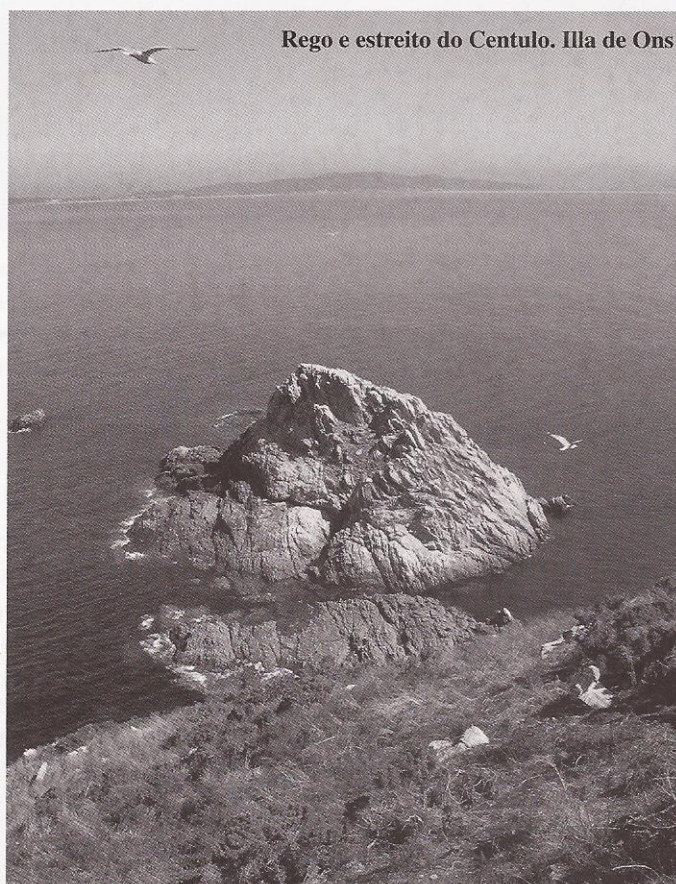
que se repite noutros hidrotópónimos illáns, tales como **O Rego de Limpo da Figueira Brava**, referido a outra canle ou rego submarino, tamén visible con bo tempo dende unha pequena embarcación e, mellor aínda, en fotografías aéreas, nas cales aparece e destaca, efectivamente, a cor branca do rego, limpo alongado ou franxa de area en contraste co fondo máis escuro das pedras.

A outros regos, limpos areosos alongados ou canles submarinas que se abren por entre as pedras facilitando a navegación e a aproximación a terra das pequenas embarcacións refírense os hidrotópónimos illáns **O Rego do Castelo**, **O Rego das Pontes**, **O Rego do Centulo** (*este é un rego non só submarino, pois tamén forma en superficie un estreito marítimo-terrestre*), **O Rego de Terra**, etc.

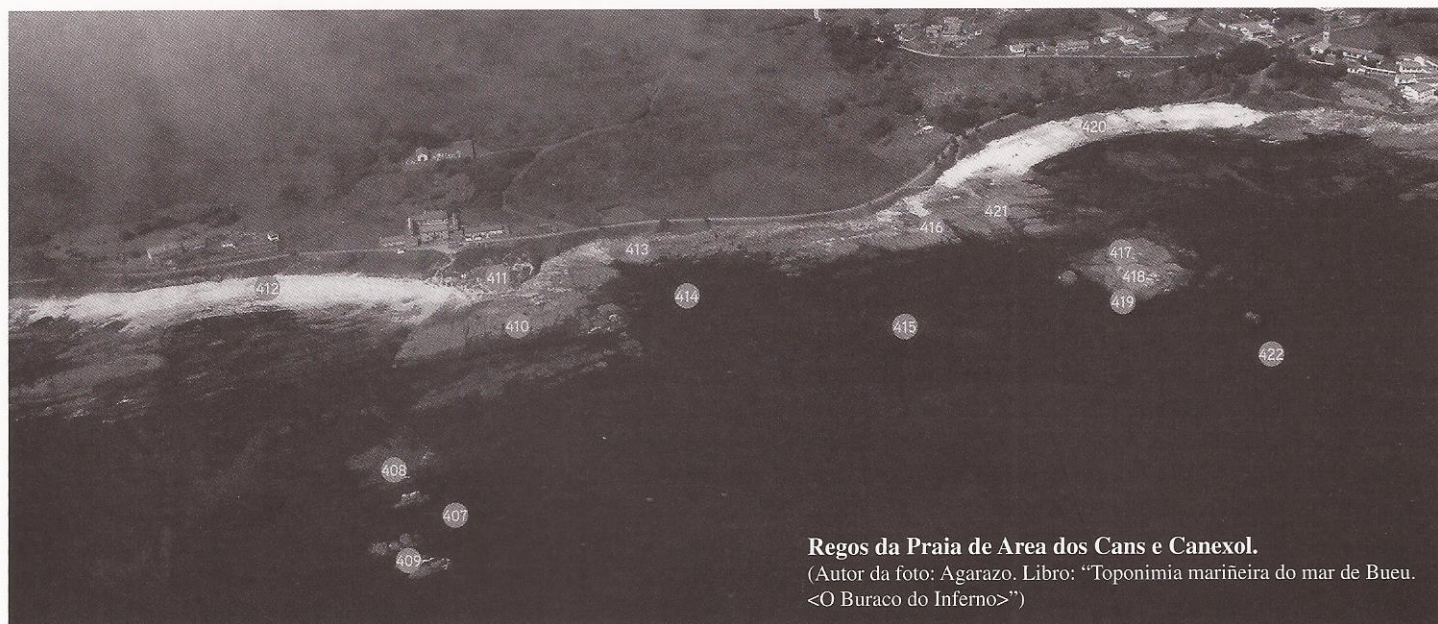
Noutras ocasións os regos ou canles submarinas comunícanse con terra a través dun burato ou buraco terrestre á maneira dun pequeno entrante costeiro, clase de topografía marítimo-terrestre que debeu crear o hidrotópónimo **O Rego** ou **Os Regos do Buraco**

da Londra, rego ou canle submarina a través da cal chegaría a terra unha londra, animal acuático abundante noutro tempo, non só na illa de Ons, senón en todas as Rías Baixas galegas, que constrúe o seu niño (buraco ou cova) en seco ou en semisecho, pero con entradas e saídas subacuáticas, algunha das cales conectaría, como no caso que nos ocupa, co rego ou canle submarina contemplado no hidrotópónimo **O Rego do Buraco da Londra**.

O mesmo cómpre dicir do hidrónimo, así mesmo illán, **O Rego da Cova do Lobo**, outrora moi probablemente frecuentado por un lobo mariño ou foca, que se mergullaría e avanzaría polo rego ou canle submarina contemplada no hidrotópónimo ata chegar ao seu niño ou cova, situada nun pequeno entrante costeiro.

Rego e estreito do Centulo. Illa de Ons

Regos da Praia de Area dos Cans e Canexol.

(Autor da foto: Agarazo. Libro: "Toponimia mariñeira do mar de Bueu. <O Buraco do Inferno>")

407 Os Cons Pequenos	413 Debaixo das Cortes	419 O Puntal da Sepultura
408 O Con Pequeno de Terra	414 Enseada de Debaixo das Cortes	420 Praia da Area dos Cans
409 O Con Pequeno de Fóra	415 O Rego de Limpo da Figueira Brava	421 As Pedras da do Abade
410 Punta do Canixol	416 Punta da Figueira Brava	422 A Golfeira
411 O Areeiro do Canixol	417 A Laxe do Crego	
412 Praia do Canixol	418 A Cama do Abade	

Volvendo aos hidrotopónimos **A Area dos Cans** (das canles) e **Praia do Canexol** (da canle), topónimos terrestres da mesma forma que certifican e confirman o seu significado son, entre outros moitos que sería tedioso e repetitivo enumerar, os de **A Fonte do Can**, microtopónimo do concello pontevedrés de Marín publicado e estudado polo profesor Elixio Rivas (Rivas, 1982 a: 255), que esconde unha antiga "fonte do canal ou da canle", en alusión, neste caso, loxicamente, non a un canal ou canle que vai polo fondo do mar, senón a un canal que levaría a auga a unha fonte ou dende ela. A canles de rego ou para mover muíños débese referir o topónimo, igualmente terrestre, **Cans**, que aparece en documentación do século XIII latinizado como "Canalibus", nome dunha parroquia do concello pontevedrés do Porriño, regada polo arroio de **Os Cans**, afluente do río Louro. Outro lugar chamado **Cans** está na parroquia de Nebra, O Porto do Son (A Coruña); por el pasa, así mesmo, outra pequena corrente fluvial chamada **Cans**, da que, no momento da creación do topónimo, saírían canais ou "cans" para regar as fincas ribeirás ou para levar a auga a algún muíño contiguo ao río.

Regos da Praia de Area dos Cans.

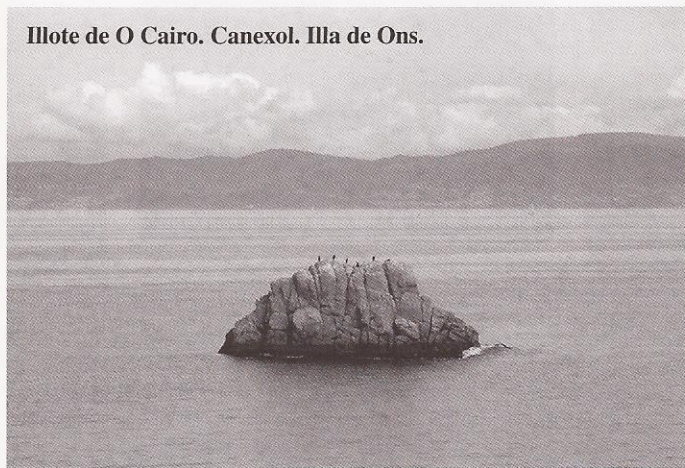

Se os topónimos terrestres **Can** e **Cans** son iguais e expresan unha idea significativa parecida ao hidrotopónimo da mesma forma **Cans**, contido no formante completo **A Area dos Cans**, o hidrotopónimo illán **Praia do Canexol** ten así mesmo o seu paralelo ou análogo terrestre no de **A Canexa**, nome antigo e popular de senllas rúas da cidade de Vigo e da vila de Moaña, onde habería canles ou "canexas". Tamén **A Canexa das Bouzas**, microtopónimo do concello de Marín igualmente estudado por E. Rivas, que o retrae ao latín *canalis*, palabra derivada, á súa vez, de *canna*, en alusión a outro antigo canal ou canle para conducir auga (Rivas, 1982 a: 255). Ao mesmo detalle refírese o nome de lugar **A Canaxoa**, microtopónimo situado na Limia Alta, que o devandito autor retrae a **cannagiola*, diminutivo latino de *cannagium*, "caneiro, canle" (Rivas, 1982 b: 21); microtopónimo, este de **A Canaxoa**, en todo similar ao hidrotopónimo illán **O Canexol**, o cal, expresando igualmente a idea significativa de canle, caneiro ou canal, neste caso submarino, se pode retraer a unha base antiga **cannagiolo*, diminutivo de *canna*, que daría primeiro **Canexó* e despois o actual **Canexol/O Canexol**,

en alusión á devandita canle que vai por debaixo do mar, a cal, ao facilitar o paso de barcas de pequeno calado sen risco de encallaren, debeu facer da **Praia do Canexol** ou da pequena canle un dos portos naturais ou lugares de parada e atraque da illa de Ons, xunto coa **Area dos Cans** ou dos canais, antes da construción do seu molle de pedra. A mesma función de pequeno porto ou abrigo costeiro debeu facer **A Praia das Dornas**, que dá nome a un pequeno pero decidido e claro entrante costeiro, dende o que logo partiu a construción do molle actual de Ons, cuxo comezo, situado no lado sur da devandita **Praia das Dornas**, recibe o significativo nome de **O Peirao Vello**.

Outros hidrotopónimos illáns que como os de **A Area dos Cans**, **Praia do Canexol** ou **O Rego de Limpo** fan referencia a regos, canles, pasantes e pasantías submarinas son os de **A Pasantiña das Laxes do Centulo** e **A Pasante do Illote do Gaiteiro**, faltando, que nós saibamos, o de **O Carreiro**, o cal, aínda que nós non o temos documentado na contorna marítima de Ons ou nas súas costas, si aparece noutros contextos marítimos próximos referido a carreiros ou pasos submarinos, aproveitados pola navegación dende tempos antigos; caso, por citarmos un sobranceiro, e que non está sinalizado como é debido, de **O Carreiro** de Aguiño, tamén chamado polos mariñeiros **A Pasantía do Trancoeiro**, paso, carreiro, canal ou pasantía, que constitúe a segunda entrada natural máis importante da ría de Arousa, situado entre as chamadas Centoleira Chica e As Pedras do Sargo, moi utilizado pola navegación, especialmente pola flota de litoral de Santa Uxía de Ribeira, que faena nos caladoiros dende Corrubedo para o norte.

Illote de O Cairo. Canexol. Illa de Ons.

Volvendo á hidrotoponimia da illa de Ons, noutras ocasións (Cabeza Quiles, 2006: 14 e 2009: 49), tamén posibilitamos que o nome do pedregoso illote chamado **O Cairo** proviñese dunha antiquísima base indoeuropea **car*, “rocha, pedra”, de certo presente noutros topónimos terrestres galegos e peninsulares similares, tales como **Penacaira** (tautoloxía ou repetición de pedra), **Cairedo** (abundancia en -edo de **car*, “pedra”), **Queriza**, **Queira**, etc. Hoxe, sen descartar de todo esta opinión, queremos plantear tamén a posibilidade de que o hidrotopónimo illán **O Cairo**, neste caso concreto (e non no doutros lugares pedrosos chamados **Cairo**, de terra dentro) sexa moito máis recente e que simplemente reproduza a palabra galega “cairo” co seu significado de “dente canino ou agudo”, o que concorda coa realidade topográfica e a forma do illote ou pedra mariña chamada **O Cairo**, que, efectivamente, recorda a figura dun grande cairo ou dente de can, idea significativa, seguramente creada polo imaxinario popular dos mariñeiros illáns, que se repite noutros hidrotopónimos próximos, que vemos recollidos en *Toponimia mariñeira do mar de Bueu*, a saber, outra pedra mariña chamada precisamente **O Dente do Can** e unha paraxe marítimo-costeira de nome **O Puntal do Dente do Can**, situados, ambos os dous hidrotopónimos, en dous puntos diferentes da illa de Onza e referidos, moi probablemente, por non dicir seguro, a pedras mariñas máis ou menos afiadas, que, como a chamada **O Cairo** da costa próxima de Ons, semellan e poden evocar un cairo ou, o que é o mesmo, o dente dun can.

BIBLIOGRAFÍA

- CABEZA QUILES, F., 1992. *Os nomes de lugar. Topónimos de Galicia: a súa orixe e o seu significado*, Edicións Xerais, Vigo.
- CABEZA QUILES, F., 2000. *Os nomes da terra. Topónimos galegos*, Editorial Toxosoutos, Noia.
- CABEZA QUILES, F., 2006. “A toponimia da illa de Ons”, en *Aunios*, núm. 11. Asociación Cultural Pineiróns, O Grove.
- CABEZA QUILES, F., 2008. *Toponimia de Galicia*, Editorial galaxia, Vigo.
- CABEZA QUILES, F., 2009. “A hidrotoponimia da illa de Ons. Parte leste: dende o peirao á praia de Pereiró”, en *Aunios*, núm. 14, Asociación Cultural Pineiróns, O Grove.
- RIVAS QUINTAS, E., 1982 a. *Toponimia de Marín, Verba* (anuario galego de filoloxía), anexo 18, Universidad de Santiago de Compostela.
- RIVAS QUINTAS, E., 1982 b. “Abeleda e Cerdeira. A Limia Alta, Ourense”, en *Boletín de Estudios del Seminario*, núm. 4, Seminario Fontán-Sarmiento de Hagiografía, Toponimia y Onomástica de Galicia, Santiago de Compostela.
- VV. AA. 2011. *Toponimia mariñeira do mar de Bueu. O Buraco do Inferno*, Confraría de Pescadores San Martiño de Bueu.

COLABORA
ACTIVIDADES:

Concello de
BUEU

